

APUNT PER A UNA LECTURA KANTIANA DE LA «CRÍTICA DE LA RAÓ PURA»

Sebastià TRIAS MERCANT

La història hermenèutica de la *Crítica de la Raó Pura* és densa i diversa. No vull, ni puc, afegir aquí noves perspectives. Tampoc no és la meua intenció desenvolupar una teoria de la lectura i la seva aplicació conseqüent a la *Crítica*. Des de l'estructuralisme, les formes de lectura són nombroses i qualsevol es pot emprar amb profit. Però, de totes les lectures de la *Crítica de la Raó Pura*, potser molt poques —per ventura cap— s'han dut a terme segons les indicacions de Kant.

Sota el concepte de «lectura kantiana» podríem entendre també una lectura que tingués per base les formes a priori de coneixement com a esquemes conceptuals d'interpretació de la mateixa *Crítica*. No hi ha dubte que seria una labor profitosa. Però tampoc no cau dintre el meu projecte, que és molt més senzill. Únicament vull subratllar les indicacions kantianes sobre la lectura de la seva pròpia *Crítica*.

Parlo d'indicacions perquè Kant no assumeix una teoria epistemològica de la lectura; en tot cas, fa uns suggeriments antropològics del llegir. No raona formes ni estructures lectives; fa referència a la postura de l'autor i a les actituds a seguir pel lector. Així i tot, les pàgines de la *Crítica* inclouen consideracions prou significatives per a iniciar un esborrany de lectura filosòfica.

Però aquest esborrany ha d'ésser esbossat no solament amb les indicacions de Kant, sinó també amb els silencis que omplen l'espai cronològic i teòric entre els pròlegs de la primera i segona edició de la *Crítica*. Aquest espai és el lloc dels «jutges aptes i imparcials» (B, XII) que mostren, en el seu temps, certes confusions de la *Crítica* i que ens parlen a través de les correccions escrites, introduïdes per l'autor en la segona edició.

Kant no va poder desoir la veu d'aquests jutges —«No he volgut... deixar perdre l'ocasió de corregir l'obscuritat i dificultats... per evitar males interpretacions» (B, XXXVII)— i els va haver de fer cas —«aquells, del consell dels quals m'he servit, observaran en el lloc pertinent les adverteïncies, de què no he prescindit» (B XLII). Per a nosaltres els silencis «entre-pròlegs» són el centre de perspectiva des d'on cal advertir l'absència hermenèutica del lector en el primer pròleg i la seva presència en el segon. En el primer pròleg Kant no té en compte el lector en les tasques de perfeccionament del text. I encara que faci refe-

rència als drets del lector, aquest apareix com un subjecte que s'ha de deixar dur de la mà de l'autor. Per tal motiu els criteris de lectura que Kant proposa van encaminats únicament a una comprensió del text. En canvi, en el pròleg de la segona edició, sense desmillorar aquest caire, Kant ha de reconèixer la intervenció crítica del lector en el perfeccionament del llibre. Ha d'acceptar així la labor del lector, sigui «amic o contrari» (B XLIII), respecte a l'avaluació del text, a la correcció de les imperfeccions, a l'aclaració de les confusions i malentesos, en el fet de donar-li un estil apropiat, i fins i tot en la defensa de tota l'obra. Bé que Kant no anomena en cap moment el «rebuig de l'obra», perquè està convençut, no per presumpció sinó per evidència, de la invariabilitat del text pel que fa a les proposicions.

Podem destriar en la *Crítica* tres criteris de lectura:

En el primer criteri Kant deixa entendre que l'*esquema de lectura ha de concordar amb el sistema de la construcció del text*.

Kant usa la metàfora de la construcció d'un edifici per a explicar la tasca de l'estructuració de la *Crítica*. «Si considerem els coneixements de la Raó pura com un edifici, escriu, és necessari comptar amb "els materials" —"per a quin" edifici són, "quina" és la seva solidesa— i amb un "projecte", proporcionat als materials i a les necessitats de l'edifici» (A 707, B 735).

Un edifici és un sistema que, com a tal, comporta una pluralitat d'elements que s'articulen, seguint una combinació tècnica i segons un ordre posicional, en un tot unitari. Igualment, la *Crítica* no és una «rapsòdia» o agregat de fragments cognoscitius, sinó l'estructuració d'una «unitat de diversos coneixements sota una idea» (A 832, B 860). I aquesta unitat ha d'ésser uniforme. Si s'exageren les parts, es desdibuixa el tot, de la mateixa manera que desdibuixa la unitat del quadre el pintor «en pintar amb vius colors les seves articulacions» (A XIX).

Per a un pròleg, ha dit Derrida, el text és un escrit que, sota una falsa aparença de present, un autor amb ple domini del seu producte presenta al lector com un futur seu. En aquest sentit, el pròleg és una teoria i una pràctica generals de la des-construcció. El lector, si vol comprendre al llibre, l'ha de des-construir seguint els passos i la tècnica que ha aplicat l'autor per a construir-lo.

Aquest futur des-constructiu del lector és el que Kant avança amb aparença de present en el *Pròleg*. I tanca el llibre amb la mateixa idea, com una cosa ja complida: únicament «podrà jutjar» el lector que «ha tingut l'amabilitat i la paciència de seguir-me» pel camí de la *Crítica* (A 856, B 884).

Si la *Crítica* és un tot sistemàtic, un «vertader organisme... on tot existeix per a cada cosa, i cada cosa per a totes les altres» (B XXXVII), la funció hermenèutica de la lectura és la d'abastar aquest tot i la seva unitat. Solament «qui s'ha apoderat de la idea del tot» pot superar les contradiccions que resulten d'una lectura que únicament «descriu parts» (B XLIV). Per tal de no caure en aquestes contradiccions, el lector ha de «unir els seus esforços als esforços de l'autor», tenint sempre al davant, autor i lector, «la perspectiva de complir, segons el projecte», la unitat sistemàtica de l'obra (A XX). La finalitat de la lectura és la de penetrar el cos del text com a «un conjunt d'un sistema» (B XLIV).

Per tal que el lector compregui l'estructura de la *Crítica* i, en conseqüència, la seva unitat semàntica global, el millor camí és concordar l'esquema hermenèutic a la trama arquitectònica que ha projectat l'autor.

L'abast d'aquest criteri s'ha d'entendre a través del filtre d'un segon criteri:

La llibertat hermenèutica abasta els límits subjectius del text.

L'ajust de l'esquema de lectura a la trama constructiva del text és vàlid sempre i quan aquesta trama ha estat reixida segons una idea. En cas contrari —quan la trama té «tècnica», organització empírica, però li falta «arquitectònica», estructura racional (A 833, B 861), Kant no refusa establir un principi de llibertat hermenèutica, perquè creu que la lectura d'un text pot ésser més aclaridora que la seva redacció. «No hi ha res d'extraordinari, escriu Kant, en el fet que, gràcies a la comparació de pensaments que un autor ha expressat damunt el seu objecte, s'arribi a entendre'l encara millor del que ell mateix l'havia entès per no haver determinat suficientment la seva idea»: Aquest no és el cas de la *Crítica*, perquè té, segons el mateix Kant, «arquitectònica» sense faltar-li tampoc «tècnica». Per aquest motiu, a la *Crítica* no li falta claredat lògica, que és la dels conceptes, i claredat estètica, que resulta de les intuïcions de l'autor. En ambdues, afirma

Kant, «té dret el lector, el dret d'exigir-les» (A XV). La primera dona lloc a un discurs objectiu; la segona permet una exposició que inclou opinions, hipòtesis i, àdhuc, exemples i aclaracions.

La *Crítica de la Raó Pura* és un discurs essencialment lògic i, per tant, assentat damunt elements objectius. Amb aquest sentit, tota lectura s'ha de guiar pel primer criteri abans esmentat, perquè la deducció objectiva, assentada damunt l'estructura lògica del text, imposa la seva força racional a la interpretació del lector. Però l'especial naturalesa del text implica, per una banda, donada la seva vulnerabilitat filosòfica —única— un tractat matemàtic és invulnerable, diu Kant (B XLIV)—, aïllades flaqueses subjectives, «encara que l'organització del sistema considerat com una unitat, no corri risc algú» (B XLIV), i, per altra banda, certes condicions estètiques de comprensibilitat (A XIX) i algunes hipòtesis (A XIII). En aquest cas, si l'autor usa de la llibertat doxològica, el lector ha de tenir també la més àmplia llibertat per a opinar com millor li plagui (A XVI). La deducció subjectiva de l'autor no va més enllà d'una convicció. El lector pot o no deixar-se convèncer.

La llibertat hermenèutica del lector no va més enfora del que afecta a l'exposició. Segons Kant, les variacions introduïdes en la segona edició i degudes a la presència dels primers lectors són «variacions d'exposició» (B XXXIX); en cap moment han influït per variar proposicions i les seves demostracions (B XLII), perquè aquestes són invariables.

El que pretén Kant amb aquestes consideracions és allunyar el perill de no ésser comprès (B XLIII). Aquest temor és una constant en les pàgines de la *Crítica* i provoca la preocupació d'anar advertint el lector dels punts i els llocs, «encara que siguin d'importància secundària» (A XVI), que creu que el poden confondre i «provocar el seu recel i els seus temors en altres parts capitals de l'obra» (A XVI). Per això en el *Pròleg* de la primera edició Kant afirma la conveniència de fixar «els passatges que puguin donar lloc a alguna desconfiança del lector» (A XVI). No satisfet encara, va repetint en el decurs del llibre precisions exegetiques com aquesta:

«Per evitar errors i males interpretacions respecte a aquest assumpte, hem d'explicar clarament la nostra opinió sobre...» (B 59).

El tercer criteri fa referència a *la lectura com una disciplina legal*.

Quan el lector ha comprès el text, l'ha de valorar i jutjar. Aquesta és una funció pròpia del lector. Kant escriu ja en el primer pròleg: «A l'autor li pertoca exposar els principis» i complir l'objectiu proposat; «el lector pertoca pronunciar el judici» (A XV).

En arribar aquí, Kant ens fa jugar el joc d'una curiosa terminologia jurídica aplicada al lector i a la lectura. Ambdós prenen significació dins el camp semàntic dels termes «judici» i «jutge», «dret» i «condicions justes», «disciplina» i «justificació», «legislació» i actituds justes i «injustes». No és estrany l'aplicació d'aquest juridicisme a la lectura de la *Crítica* quan aquesta, vinculada al caràcter legislatiu de la raó, té per funció fonamental invalidar abusos i legitimar drets. Basta veure la terminologia que usa en descriure l'ús pur de la raó: regles, exigència, prescripcions, llei, llei subjectiva, administració, són els termes que barreja.

Però no tot es redueix a una qüestió de terminologia. Aquesta no és sinó l'expressió analògica d'un contingut conceptual. La lectura ha d'ésser una disciplina. Aquí disciplina no significa normativitat educativa ni tan solament prescriptivitat, però tampoc no és sinònim de doctrina o ins-

trucció (A 709, B 737). Disciplina vol dir aquí «disciplina legal», amb el sentit restrictiu i negatiu de la legalitat. Disciplina és, per tant, la formulació i aplicació a la lectura d'un sistema de fiscalització hermenèutica.

Aquesta fiscalització ha de complir dos requisits:

Ha de tenir, en primer lloc, *imparcialitat judicial*. En la lectura de la *Crítica*, escriu Kant laconicament, «espero la paciència i la imparcialitat d'un jutge» (A XXI), rectitud i equitat de valoració, serenitat de judici i decisió. Amb altres paraules: Kant demana del lector un control racional que, per mitjà de «regles», l'entretiri d'un «joc frívol amb fantasias en comptes de conceptes, amb paraules en lloc de coses» (A 710, B 738).

Ha d'ésser, per altra banda, també una *lectura crítica*. Per Kant, la crítica és un lliure examen, però també una posta a prova i una justificació. Examen, posta a prova i justificació donen a la lectura el rigor hermenèutic necessari per evitar que sigui una «simple opinió» i rebutgi «com una mercaderia prohibida tot el que fóra semblant a una hipòtesi» (A XV). La lectura crítica, lliure així de judicis arbitraris, podrà i deurà mostrar les «limitacions» i els «límits» de l'obra.